

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بسمه تعالی

سفرنامه مردم شناختی پیاده روی اربعین ۱۳۹۶

مؤلف:

حسین حسین نژاد مهر آبادی

با مقدمه از:

دکتر سید هاشم موسوی

(رییس پژوهشکده گیلان شناسی دانشگاه گیلان)

انتشارات ارسطو

(چاپ و نشر ایران)

۱۴۰۰

سرشناسه : حسین نژاد ممرآبادی، حسین، ۱۳۴۷ -

Hossein Nejad Mamarabadi, Hossein

عنوان و نام پدیدآور : سفرنامه مردم شناختی پیاده روی اربعین ۱۳۹۶ / مولف حسین حسین نژاد ممرآبادی.

مشخصات نشر : ارسطو (سامانه اطلاع رسانی چاپ و نشر ایران) ، ۱۴۰۰ .

مشخصات ظاهری : ۱۶۰ ص. : مصور.

شابک : ۹-۳۳۶-۴۳۲-۶۰۰-۹۷۸

وضعیت فهرست نویسی : فیبا

موضوع : حسین بن علی (ع)، امام سوم، ۴ - ۶۱ق -- اربعین

موضوع : Hosayn ibn Ali, Imam III, ۶۲۵ - ۶۸۰ -- Arba'in

موضوع : حسین بن علی (ع)، امام سوم، ۴ - ۶۱ق -- سوگواری‌ها

موضوع : Hosayn ibn 'Ali, Imam III, ۶۲۵ - ۶۸۰ -- Laments

موضوع : حسین بن علی (ع)، امام سوم، ۴ - ۶۱ق -- آرامگاه -- زیارت

موضوع : Hosayn ibn Ali, Imam III, ۶۲۵ - ۶۸۰ -- pilgrims and pilgrimages

رده بندی کنگره : BP۴۱/۵

رده بندی دیویی : ۲۹۷/۹۵۳۴

شماره کتابشناسی ملی : ۵۷۷۲۱۵۸

نام کتاب : سفرنامه مردم شناختی پیاده روی اربعین ۱۳۹۶

مولف : حسین حسین نژاد ممرآبادی

ناشر : ارسطو (سامانه اطلاع رسانی چاپ و نشر ایران)

صفحه آرایبی، تنظیم و طرح جلد: پروانه مهاجر

تیراژ : ۱۰۰۰ جلد

نوبت چاپ : اول - ۱۴۰۰

چاپ : مدیران

قیمت : ۳۰۰۰۰ تومان

شابک : ۹-۳۳۶-۴۳۲-۶۰۰-۹۷۸

تلفن مرکز پخش : ۰۹۱۲۰۲۳۹۲۵۵

www.chaponashr.ir

انتشارات ارسطو

فهرست مطالب

شماره صفحه	عناوین
۱۳	جدول ۱. آوانگاری
۱۵	سرآغاز
۲۱	گفتار اول
۲۱	۱. براون، ادوارد مورخ و دانشمند انگلیسی
۲۱	۲. گاندی، مهاتما رهبر انقلاب بزرگ هندوستان
۲۲	۳. جوزف، رینو متشرق فرانسوی و مؤلف کتاب اسلام و مسلمین
۲۲	۴. توندول، بورشو تامداس
۲۲	۵. دیکنس، چارلز
۲۲	۶. فریشلر، کورت مورخ بزرگ آلمانی
۲۳	۷. کارلایل، توماس دانشمند بزرگ انگلیسی
۲۳	۸. گبن، مسیو
۲۵	بخش اول: ایران
۲۷	گفتار اول: مقدمات سفر
۳۱	گفتار دوم: شروع سفر
۳۲	گفتار سوم: کاروان شهید مدرس
۳۴	گفتار چهارم: کوپه قطار
۳۶	گفتار پنجم: فرودگاه امام خمینی
۳۷	گفتار ششم: رفقای سفر

بخش دوم: عراق	۴۲
گفتار اول: نجف: خباطه	۴۵
گفتار دوم: کاظمین و سامرا	۴۶
گفتار سوم: دانستگی های پیاده روی زیارت اربعین	۵۰
توصیه ها	۵۰
۱- توصیه های عمومی	۵۰
۲- توصیه های امنیتی	۵۳
۳- توصیه های بهداشتی	۵۳
ب- غیرمادی (معنوی)	۵۶
بخش سوم: پیاده روی	۵۹
گفتار اول: سنت پیاده روی	۶۱
گفتار دوم: نوشیدنی ها	۶۶
گفتار سوم: خوراکی ها	۶۷
گفتار چهارم: سرای اعرابی	۷۷
گفتار پنجم: حسینیه قمی ها	۸۰
گفتار ششم: ورود به کربلا	۸۴
گفتار هفتم: حسینیه ام البنین کربلا	۹۰
گفتار هشتم: زیارت حضرت امام حسین (ع) از منظر روایات	۹۳
حدیث اول	۹۳
حدیث دوم	۹۴
حدیث سوم	۹۴
حدیث چهارم	۹۵
حدیث پنجم	۹۶
حدیث ششم	۹۶
حدیث هفتم	۹۷

۹۷ حدیث هشتم
۹۷ حدیث نهم
۹۸ حدیث دهم
۹۹ حدیث یازدهم
۱۰۰ گفتار نهم: تغییرات رکوردها در زیارت پیاده‌روی اربعین
۱۰۳ برگشت از کربلا
۱۰۶ گفتار دهم: قنّاد کربلایی
۱۰۸ گفتار یازدهم: خداحافظی
۱۱۰ گفتار دوازدهم: ورود به ایران
۱۱۵ گفتار آخر: جامانده‌های سفر پیاده‌روی زیارت اربعین
۱۱۷ منابع
۱۲۱ ضمائم

در زلف چون کمندش ای دل مپیچ کانجا سرها بریده بینی بی جرم و بی جنایت

یکی از نازنین دوستان عهد شباب و محبان اولی الالباب در دوره دانش آموختگی دانشگاه تهران، که با هم مباحثه و مجالست ها داشتیم به رسم وفا و از سر صدق و صفا از من خواسته است تا بر کتاب سفرنامه "پیاده روی اربعین امام حسین (ع)" وی مقدمه ای به نگارش در آورم. کسی نیست به این رفیق شفیق ما بگوید: کربلا دیباچه و مقدمه نوشتن ندارد؟! کربلا فقط دیدن دارد و بس...

برای نوشتن درباره کربلا و اربعین قلم را به دل باید سپرد نه به دست! چرا که سخنی که از جان برآید لاجرم بر دل نشیند. خلاصه چاره ای نبود باید سوار بر موکب جان می شدیم و بر نفس ركب می زدیم که ... النیت بالصدق.

انسان شناسان (مردم شناسان) زیارت را به منزله یکی از نمودها و نمادهای سفر جسمانی، معنوی و عاطفی و نیز به منزله تکاپوی تغییر، شفا و معاشرت و ... می نگرند. زیارت مضمون عمده سنت های دینی است و در همه ادیان همتایی دارد و پشتیبان ساختار اجتماعی و نیروی اتحاد و احیای معنوی جامعه است. زیارتگاه ها در نگاهداشت هویت قومی نقش موثری دارند. مراکز و اماکن متبرکه مخازنی برای آرمانهای یک فرهنگ ارزیابی می شوند. این مراکز با والاترین تجلیات هنر و معماری دینی در یک فرهنگ تعریف می شوند و بدینگونه

زیارتگاه‌ها به آرمانهایی که در خود جای داده اند تجسم عینی می‌بخشند. امروزه گردشگری مذهبی و معنوی فرصتی برای احیای هویت انسان معاصر است و ادای احترام به پارادایم‌های توسعه مذهبی و معنوی ...

اصولاً گردشگری مذهبی به آن نوع گردشگری اطلاق می‌شود که مردم به صورت انفرادی یا جمعی و به منظور زیارت و یا تبلیغ مذهبی به اماکن و مراکز مذهبی سفر می‌کنند. بزرگترین شکل گردشگری مذهبی جمعی، مراسم حج در مکه و مدینه و مراسم پیاده روی اربعین در کربلا است که به صورت سالانه برگزار می‌شود. از مشهورترین شهرهایی که مقصد گردشگران مذهبی است می‌توان به مکه، مدینه، کربلا، بنارس و مشهد اشاره کرد.

کتاب "سفرنامه مردم شناختی پیاده روی اربعین" نوشته دوست نازنین جناب آقای دکتر حسین حسین نژاد ممرآبادی در حیطه و حوزه علوم اجتماعی (مردم شناسی) به نگارش درآمده و در آن سعی شده از زوایای مغفول مانده علمی و تخصصی مردم شناسانه به این پدیده کم نظیر نگریسته شود.

واقعیت آن است که آیین پیاده روی اربعین جدا از تکانه‌های احساسی و مذهبی از سویه ای علمی، تحلیلی مردم شناختی و دین شناختی نیز برخوردار است. سویه ای که فارغ از تعلق یا عدم تعلق پیشینه پژوهشگر، می‌توان آن را به عنوان یک رخداد پدیدارشناسانه (فنون) تعریف و تحلیل نمود.

"پیاده روی اربعین" جدا از جاذبه گردشگری مذهبی، از جاذبه سیاسی بالایی نیز برخوردار است بخصوص که در یک دهه اخیر ما با سرعت و هم افزایی این حرکت روبرو بوده ایم. از دلایل مهم این شتاب می‌توان حمایت‌ها و پشتیبانی‌های سیاسی و حکومتی از این حرکت را برشمرد چنانکه بسیاری از تحلیل‌گران از آن به عنوان جاذبه ای سیاسی، برای تهییج توده‌ها و قدرت‌نمایی شیعه و مانوری مذهبی سیاسی یاد کرده اند.

ژان بودریار فیلسوف و جامعه شناس فرانسوی در نظریه معروف خود با عنوان "واقعیت حاد" معتقد است ما اینک در جامعه ای زندگی می کنیم که به واسطه تصویرسازی رسانه ها در خیال و تصویرهای غیرواقعی به سر می برد و هیچ نسبتی با واقعیت خارجی ندارند. دنیای فوق واقعیتی که نسخه واقعیت بدلی آن که ساخته پرداخته رسانه هاست، جای واقعیت حقیقی را گرفته است. به عبارت ساده تر دست ما در غبار رسانه ها، هیچ گاه به واقعیت حقیقی نمی رسد. نباید گذاشت رسانه های رسمی تفسیر گر چنین همایشهای بزرگ مذهبی باشند و این حرکت خودجوش مردمی و توده وار را به حرکت دولتی و حکومتی تنزل دهند.

در یک نگاه کلی نویسنده کتاب با کنار زدن تمام ماسک ها و صورتکها و با نگاهی شفاف در قالب نثری روان و سلیس، صمیمی ترین احساسات و دریافتهای خود را با ما به اشتراک گذارده است.

از تحلیل های مردم شناختی این کتاب می توان دریافت این حرکت همانند یک پدیده اجتماعی مدام در حال پوست اندازی است و در طی یک دهه گذشته شتاب بیشتری یافته است و پر واضح است کتابهایی با رویکرد تحلیلی-انتقادی می توانند به ما در تبیین بهتر این پدیده نمادین و آیین سنبلیک کمک نمایند.

بدون تردید "سفرنامه پیاده روی اربعین" در شمار سفرنامه های میدانی و تحلیلی-انتقادی میتواند این حرکت را به یکی از هویت سازترین پدیده های اجتماعی معاصر تنها حکومت مذهبی و شیعی تبدیل نمایند.

دکتر سید هاشم موسوی

رییس پژوهشکده گیلان شناسی دانشگاه گیلان

جدول ۱. آوانگاری

به جای ف	F	به جای آ	A
به جای ک	K	به جای آ	Ā
به جای گ	G	به جای تلفظ میان آ و اِ	AE
به جای ل	L	به جای ب	B
به جای م	M	به جای پ	P
به جای ن	N	به جای ت، ط	T
به جای و	V	به جای ث، س، ص	S
به جای ح، هـ	H	به جای ج	J
به جای ی	Y	به جای چ	C
به جای اُ	O	به جای خ	X
به جای او، (نوبت)	OW	به جای د	D
به جای او، (سوزان)	U	به جای ر	R
به جای اِ (کوتاه)	E	به جای ز، ذ، ض، ظ	Z
به جای آ (کشیده)	Ē	به جای ژ	Ž
به جای ای	I	به جای ش	Š
به جای واو معدوله	W	به جای غ، ق	Q

سر آغاز

ای نام تو بهترین سر آغاز بی نام تو نامه کی کنم باز

نگارش "سفرنامه ی مردم شناختی پیاده روی اربعین" که پیش روی شماست کاری است در حیطه ی علوم اجتماعی به طور اعم و مردم شناسی بطور اخص، که توصیف دقیق و تاحداً مکان کامل دیده ها، شنیده ها، تجربیات مستقیم و غیر مستقیم را در بردارد. موضوع این نوشته از دیدگاه مردم شناسی بسیار جدید است بخصوص که اهمیت آن در تقدس، باورهای اعتقادی - ارزشی و تنوع اطلاعاتی است که به زائرین و مشتاقان ارائه می دهد.

موضوعات عمده ای که در این پژوهش مطرح می شود از این قبیل است: مقدمات سفر شامل: انتخاب سفر، شروع سفر، نوشتن وصیت نامه، مراسم خداحافظی، معرفی وسیله مسافرت، وقایع حین سفر، وقایع پس از سفر، انتخاب شیوه سفر: زمینی، ماشین شخصی، اتوبوس، ریلی، و هوایی از مبداء به مقصد، انتخاب مرزها، اخذ گذرنامه یا تمدید، اخذ ویزا، تهیه ارز، پرداخت خروجی. و نیز وسایل مورد نیاز: خوراکی، پوشاکی، دارویی، پزشکی، بهداشتی... و همچنین مشخصات اقلیمی و فرهنگی شناخت کشور عراق شامل: تاریخ، زبان، آداب و رسوم و جغرافیا و نیز داشتن برنامه جهت بهره وری بیشتر از زمان و دیدن و زیارت اماکن زیارتی ائمه و امامزادگان حین سفر، آداب زیارت هر کدام از ائمه و امامزادگان قبل از

آن، شروع سفر فردی یا جمعی، بیتوته، خورد و خوراک، ایاب و ذهاب، احتیاط های لازم جهت پیشگیری از مریضی ها، دانستن اطلاعاتی در خصوص درمان بیماری ها چه به صورت استفاده از داروهای گیاهی و چه شیمیایی و همچنین مریضی های شایع در سفر، خرید وسایل مورد نیاز زائر، یا خرید سوغاتی و یا حتی کرایه ماشین و... پس از سفر، بررسی گذرنامه ها و مهمور شدن آن ها جهت خروج از کشور و ورود به کشور، نقل دیده ها، شنیده ها، تجربیات به شیوه منصفانه در صورت درخواست خانواده، آشنایان، دوستان، اقوام و همکاران

پیاده روی اربعین را نمی توان نوعی توریسم یا گردشگری مذهبی دانست، چون اولین شرط توریسم، امنیت توریسم است، که در این سفر هر چند تدابیر شدید امنیتی اندیشیده شده ولی ترس از ناامنی، گریبان گیر زائر و وابستگان شان شده است. دوم اینکه در توریسم مذهبی نظیر سفر عمره، زیارت مشهد و حتی عتبات در ایام عادی، رنج و تعب و سختی وجود ندارد. ولی در این سفر صحبت از پیمودن حدوداً ۹۰ کیلومتر راه است. راهی که در آن اگرچه فضا و مکان مقدس است اما از نظر شرایط اقلیمی خاص منطقه مثل گرد و خاک و آفتاب سوزان امان انسان بریده می شود.

این سفر از جهت جنس جدا از همه سفرهاست مگر در عالم مقایسه شبیه ایام تشریق^۱ در حج تمتع، پیاده روی زائرین پیاده مشهد مقدس البته همه ی این موارد قیاسی مع الفارق است. نگارنده ی این سطور با توجه به تجربه چندین سفر عمره، سفره تمتع، چندین سفر به عراق، به سوریه، همچنین چندین مرتبه به کشور هندوستان در اقامت حدوداً پنج ساله، سفر به آذربایجان، مالزی و اولین سفر پیاده روی زیارت اربعین اقدام به نوشتن مطالب نموده

۱. ایام، جمع یوم (روز) و تشریق بر وزن تفعیل به معنای خشک کردن گوشت در آفتاب، لسان العرب، ج ۷، ص ۹۶؛ مجمع البحرین، ج ۲، ص ۵۰۴. تعبیر «ایام تشریق» به صورت ترکیبی در اصطلاح فقه به روزهای یازدهم تا سیزدهم تفسیر الکبیر، ج ۵، ص ۲۱۰؛ کنز العرفان، ج ۱، ص ۳۱۹؛ مجمع البحرین، ج ۲، ص ۵۰۴، التفسیر الکبیر، ج ۵، ص ۲۱۰؛ کنز العرفان، ج ۱، ص ۳۱۹. سبب نامگذاری این روزها به ایام تشریق آن است که عرب در این روزها گوشت های قربانی را قطعه قطعه کرده، در آفتاب می خشکانند؛ جواهر الکلام، ج ۱۶، ص ۳۲۷.

است و علاوه بر این تز دکترایش در دانشگاه پونای هندوستان در خصوص زائرین عرب زبان حضرت علی ابن موسی الرضا از هشت ملیت عربی است.

موضوع کلان شهرها مبحثی مهم در رشته علوم اجتماعی است. بررسی پدیده‌های فرهنگی و مردم‌شناسی کلان شهر از موضوعات برجسته است. اما در این تاریخ و جغرافیای مقدس شاهد گونه‌ای بدیع از ظهور چنین کلان شهری هستیم. شهر کربلا با ظرفیت و امکانات چند صد هزار نفری در این روزها سی میلیون زائر را در خود جای داده است. به نظر من موضوعی تازه تولد یافته در علم جامعه‌شناسی است. بر متولیان این فن است که با نگاهی فرهنگی و جامعه‌شناسی آن را بررسی کنند و بابتی نو برایش بگشایند.

شیوه نگارش در این سفرنامه ملهم از کتاب‌هایی نظیر "حسی در میقات"، "جلال آل احمد"، "حجّ دکتر شریعتی"، "سیاحت شرق" آفانجفی قوچانی و کتبی از این قبیل می‌باشد. علاوه بر این سعی شده است ارائه اطلاعات در زمینه‌های مختلف به خوانندگان و مخاطبین از قبل از شروع سفر زیارتی "پیاده روی زیارت اربعین"، شروع سفر و نهایتاً پایان سفر می‌باشد. همچنین در هر جا اقتضا نموده، بلافاصله اطلاعات حین نقل خاطرات، اضافه شده است. تقریباً به سبک کلیله و دمنه. نگارنده از بحث صددرصد علمی و تخصصی رشته مردم‌شناسی غافل نبوده، آیتم‌ها و کلید واژه‌ها یادداشت شده که در اولین فرصت ممکن انشاءالله تبدیل به مقاله خواهد شد.

مخاطبین این اثر یکایک زائرین پیاده زیارت اربعین و همچنین سایر علاقه‌مندان در این خصوص می‌باشند طیف مخاطبین از نظر سن، جنس، شغل، تحصیلات، طبقه اجتماعی، ملیت و... فوق العاده گسترده می‌باشد. به همین خاطر سعی شده است نگارش به گونه‌ای باشد که "عوام را خوش آید و خواص بیسندند" منابع مکتوب، تحقیقی، صوتی و تصویری، کتب و نشریات و مقالات در این خصوص از انگشتان یک دست و نهایتاً دو دست تجاوز نمی‌کند مواردی نظیر کتاب "انتشارات نسل روشن"، "سلسله نشست‌های انجمن جامعه‌شناسی شاخه

خراسان رضوی" ...ولی این اثر اولین مورد از نگاه و منظر مردم شناختی و سفرنامه نویسی است. علیرغم سختی و دشواریها و ناملايمات بعضی از سفرها که مصداق "السفر قطعه من السقر" است، یکی از مزیت های سفر پیاده روی زیارت اربعین برخلاف سایر سفرهای داخلی و خارجی، کاروانی بودن این سفر و جمعی بودن آن است که همین امر تا حدودی مرهمی می باشد جهت درمان سختیها، دشواریها و ناملايمات.

همچنین قبل از ثبت نام جهت تشرّف به سفر پیاده روی، پرس و جو را شروع کرده بودم به بهانه زیارت قبولی به منزل افرادی از آشنایان که به این سفر معنوی مشرف شده بودند رفته و کنجکاوانه سؤال نموده به دقت گوش فرا داده بودم، در حین سفر چه داخل فرودگاه، چه داخل هواپیما، چه در اماکن اقامتی و همچنین هنگام پیاده روی با افراد مختلف اعم از روحانی، استاد دانشگاه، کارگر کارخانه، غافل نبودم، حتی با ملیت هایی نظیر هند، افغانستان، پاکستان و ماداگاسکار مرادده داشتم و علاوه بر این هنگام برگشت از تهران به مشهد، که داخل اتوبوس اکثراً مسافر کربلا و حتی از دوستان و آشنایان بودند، بدون اطلاع از همسفر بودن من با آنها، از آنها بقیه پرس و جو را ادامه می دادم.

در مباحث علمی و بخصوص روش تحقیق در عالم سخن به کنایه می گویند "محقق باید خاک میدان تحقیق را خورده باشد" یعنی به طور عملی و در محل تحقیق انجام داده باشد ولی در این سفر ضمن اینکه از نگاه رشته مردم شناسی "تحقیقی میدانی"^۲ است ولی واقعاً خاک تحقیق در آن سرزمین مقدّس و در حین پیاده روی خورده شده است و همچنین "مشاهده مشارکتی ناب"^۳ را عملاً تجربه نمودم. به منظور دقت عمل بیشتر تالیف اثر را بعد از پیاده روی زیارت اربعین شروع نمودم. برای تالیف این اثر پس از برگشت از سفر پیاده روی زیارت اربعین ۱۳۹۶ نگارش شروع شد. فکر می کنم یکی از دلایل اتمام این اثر تا این لحظه

2. field work

3. pure co-operative observation

خوابانیدن خواب در سحرها و بین الطلوعین بود به مصداق شعر شاعر غزل‌سرای شیراز حافظ "هر گنج سعادت که خدا داد به حافظ از یمن دعای شب و ورد سحری بود" همانطور که مشغول نوشتن این اثر بودم از نوشتن مقاله در این خصوص غافل نبودم و همزمان آن کار را هم ادامه می‌دادم. در انتها بر خود لازم می‌دانم از مساعدت‌های دبیر ادبیات شریف، بزرگوار و ارجمند دبیرستان‌های کاشمر و بردسکن جناب آقای سید حسین امینی کمال تشکر را به جا آورم که اگر نبود زحمات طاقت‌فرسای ایشان، این کار سرنوشت دیگری در انتظارش بود.

حسین حسن‌نژاد ممرآبادی

کاشمر، تابستان ۱۳۹۷